

Канова Л.П. (Житомир, Україна)

Світоглядні ресурси української мови у порівнянні з різними європейськими мовами

У статті розглянуто світоглядні ресурси української мови у порівнянні з різними мовами на основі аналізу лексичного значення слова "щастя" як одного з найбільш емоційно та мотиваційно заряджених слів будь-якої мови. Виявлено, що структура, граматичний і лексичний лад різних мов впливають на особливості мислення та визначають особливості розуміння, пізнання й освоєння людиною самої себе і світу, усвідомлення свого місця в ньому.

Ключові слова: світоглядні ресурси, українська мова, лексичне значення слова "щастя", структура, особливості мислення.

В статье рассмотрены мировоззренческие ресурсы украинского языка в сравнении с различными языками на основе анализа лексического значения слова "счастье" как одного из наиболее эмоционально и мотивационно заряженных слов любого языка. Определено, что структура, грамматический и лексический строй разных языков влияют на особенности мышления и определяют особенности понимания, познания и освоения человеком самого себя и мира, осознание своего места в нем.

Ключевые слова: мировоззренческие ресурсы, украинский язык, лексическое значение слова "счастье", структура, особенности мышления.

The article deals with Ukrainian language ideological resources in comparison with different languages based on the analysis of lexical meaning of the word "happiness" as one of the most emotionally charged and motivational words in any language. It also reveals the structure, grammatical and lexical order of different languages which affect the peculiarities of thinking and defines features of understanding, knowledge and development of man himself and the world as well as awareness of his place in it.

Key words: ideological resources, Ukrainian language, lexical meaning of the word "happiness", structure, peculiarities of thinking.

Мова – форма і знаряддя мислення – є основним атрибутом людини як мислячої істоти. Те, наскільки добре людина володіє рідною мовою, визначає рівень її інтелектуального і духовного розвитку. В.Гумбольдт писав, що мова народу є його духом, і дух народу – це його мова, тобто мова покликана забезпечувати єдність етносу, який часто розчленований кордонами, розмежований соціально-економічними, політичними, релігійними чинниками.

Досить багато дослідників (Ф.Міклошич, А.Шлейхер, О.Бодянянський, П.Житицький, О.Потебня.) вважають, що українська мова бере свій початок зі спільнослов'янської мови. Крім того, є підстави говорити, як вважали вчені минулого століття (Е.Классен, А.Чертков, М.Красунський) вважали, що українська мова – одна з найперших індоєвропейських мов, що є етимологічно досить близькою до санскриту, а народ України – це один зі старіших державних етносів [3].

У плані смислової мотивації слів і тенденції до самозбереження українська мова близька до прадавніх мов (тібецької, санскриту, мов

Північної Америки), що свідчить про те, що вона більш адекватно відображає світ, ніж інші сучасні мови [10].

Метою статті є дослідження світоглядних ресурсів української мови та порівняння її з європейськими мовами, здійснюючи лексичний аналіз слова “щастя” на основі системного підходу. Виходячи з мети, були поставлені такі **завдання дослідження**: 1) узагальнити структуру різних мов; 2) дослідити лексичне значення слова “щастя”; 3) розглянути лексичний та граматичний лад різних європейських мов, який визначає особливості розуміння, пізнання людиною самої себе та свого місця в світі.

У процесі еволюції людської цивілізації у людини розвивається здатність до абстрактно-логічного мислення, що ініційована процесом руйнації архаїчного космосу древніх співтовариств, ускладненням суспільної інфраструктури і нагнітанням атмосфери соціальної поляризації, суб’єкт об’єктної дихотомії. Абстрактно-логічний тип осягнення буття зумовлює розвиток суб’єкт об’єктного мислення за типом “чи-чи” (логічний закон виключного третього) і руйнацію так званих медіальних форм древніх мов, у яких суб’єкт і об’єкт (внутрішнє і зовнішнє) ще не диференціюються, а людина не протиставляє себе світу, наслідуючи природу, де існують лише безособові процеси і немає суб’єкт об’єктної роздільності [5].

Звернемо увагу, що всі древні мови мали в якості однієї з дієслівних форм (які реалізують зв’язок буття і дії в бутті) медіальний стан, який у більшості сучасних мов є практично відсутнім. Відзначимо, що в романогерманській групі мов існує активний (“Я будую будинок”) і пасивний (“Будинок будується мною”) стани, а медіальний стан (“Будинок буде самий себе”) відсутній певною мірою, тому що форми вираження прямо-зворотної активності в нас можуть бути закріплені тільки за живою істотою. Тобто древні мови відображали стан єдності людини і світу, їх гармонію, і тому є більш довершеними, ніж сучасні мови, котрі ініціюють стан роздільності суб’єкта і об’єкта (людини і світу) та відображають світ, що зупинився, позбавляючи його динаміки, рухливості, життєвості.

Довершеність древніх мов у порівнянні з сучасними мовами полягає в тому, що, користуючись древніми мовами, людина відчувала себе нерозривно пов’язаною зі світом, тобто була “екологічною”, “природно-космічною” істотою – саме тим, до чого нас закликає нова парадигма пізнання світу, з позиції якої він розглядається як інтегральне ціле, що підтверджується вивченням як фізичної, так і психічної реальностей.

Звернемо увагу на один з аспектів дослідження української мови, який свідчить про рівень її розвитку. Структура будь-якої мови має п’ять головних рівнів – *звук, склад, слово, словосполучення, речення*. Звідси випливають п’ять головних типів мов, кожен з яких базується на одному з рівнів: ізолюючий, аглютинативний, флективний, інтрафлективний, інкорпоруєчий [9]. Зрозуміло, що саме *слово* у структурі мови займає, “центрально” позицію, і саме слово, у порівнянні з іншими “поверхами” мови, є максимально повним виразником мови. Тому флективні (синтетичні) мови (до яких відносяться

головним чином слов'янські мови), в яких граматичне значення слів виражається в основному через флексії (закінчення) і в яких слово є, значною мірою, граматично самостійним мовним явищем, – саме флективні мови, до яких належить українська мова, можуть вважатися найбільш довершеними мовами, які дозволяють гармонійно мислити, що, у свою чергу, дозволяє досягти найбільш адекватного розуміння себе та світу.

Відмітимо, що українська мова є більш флективною, ніж російська. Із закінчень, що не мають відповідників у російській мові, можна назвати флексії кличного відмінка (напр.: мамо), майбутнього часу недоконалого виду (напр.: читатиму). В українській мові більше повнозначних (напр.: хлопець) і менше зв'язкових (напр.: і, з), ніж в російській, що свідчить про вищу ступінь синтетичності української мови. Окрім того, в українській мові більше мотивованих слів (тобто слів, смисл яких можна з них вивести; їх тут 14,9 %), ніж в російській (13, 1%) чи в англійській (6,7%). Це призводить до того, що українська мова менш схильна до запозичень в іншомовній матеріальній формі (напр.: бізнесмен ← англ. businessman), ніж названі тут мови і більш схильна до калькування (напр.: ділова людина ← англ. business man) ніж вони. Отже, українська мова має тенденцію до збереження своїх особливостей [7, 8].

Відсутність різких наголосів, уповільнений темп мовлення, передня артикуляція роблять українську мову співучою і ніжною, тому, за оцінками експертів, українська мова належить до найбагатших та наймилозвучніших мов на землі. Саме до таких її зараховано (разом із французькою та староперською) на Всесвітньому лінгвістичному конгресі в Парижі 1986 року.

Звернемо увагу, що у часи Микити Хрущова була створена Державна комісія, метою якої було підвищення ефективності російської мови. Після деякої роботи комісія вийшла з пропозиціями. Їх аналіз яких свідчив про те, що підвищення ефективності російської мови можна досягти шляхом наближення її до української (наприклад, рекомендувалось замінити подвоєні приголосні однією, писати букву “е”, замість “я” у слові “заяц” та ін.) [6].

Естетична привабливість української мови, легкість засвоєння фразеологічних одиниць у зв'язку з їх малокомпонентністю, переважно фонетичний принцип правопису та ін. створили сприятливий засновок навіть для використання мови з метою інтернаціонального спілкування [8].

Крім того, українська мова надзвичайно багата на лексичні елементи, тому що вона бік о бік існувала з російською протягом декількох століть, збагачуваючись при цьому словами, які вона запозичувала в російській мові. Таким чином, в українській мові багато слів російського походження. Тут, наприклад, існують багато пар слів, які позначають один й той же предмет (наприклад, *поїзд* і *потяг*). Згідно з теорією інформації таке положення надає лексичному матеріалу української мови велику інформаційну вагу (пов'язану з малим математичним сподіванням) зі всіма когнітивними наслідками, що з цього випливають.

Структура, граматичний і лексичний лад різних мов впливають на особливості мислення, а тому визначають і особливості розуміння, пізнання й

освоєння людиною самої себе і світу, усвідомлення свого місця в ньому.

Так, наприклад, в українській і російській мовах слово “щастя” (одне з найважливіших і найбільш емоційно заряджених слів будь-якої мови) етимологічно походить від слова “частина”. Можна припустити, що глибинне значення слова “щастя” у даному випадку пов’язане із ситуацією включення людини в щось ціле (сільську общину), із якого вона могла одержати свою “частку” благ, що задовольняли її вітальні потреби і робили, таким чином, її щасливою. Отже, якщо щастя є вищим призначенням людини, то щастя українця або росіянина, як видно, виникає з общинного життєвого укладу. Отже, можна припустити, що по своїй глибинній сутності українець і росіянин є колективними істотами, які інтегровані в космос суспільного буття і характеризуються такими психологічними рисами, як емпатія, співчуття, ближньому, співпереживання. Звідси, мабуть, виникає колективно-пасивна сутність українця і росіянина.

В англійській мові слово “щастя” (“*happiness*”) етимологічно виникає зі слова “траплятися”, “відбуватися” (“*to happen*”), тобто має подійну конотацію. Тут щастя як вище призначення людини має, як видно, процесуальний, подійний характер, тобто щастя тут є тим, що “трапляється”, “відбувається” з людиною. Зрозуміло, що спрямованість на щастя тут реалізується через процес, активну взаємодію зі світом, зміну його у своїх цілях. Можливо, що таке глибинне значення слова “щастя” пов’язане з активною життєвою позицією англійців, із їхнім індивідуалізмом і прагненням до удосконалювання свого життєвого простору.

Іспанський іменник “*suerte*” (“щастя”) походить від латинського дієслова *sortior* – “кидати жереб”. В період розпаду вульгарної латини починається процес формування іспанської мови. Саме в цей період змінюються лексичні значення багатьох слів. Певних змін зазнало і слово “*suerte*”, яке поряд із лексичним значенням “щастя” має значення “удача”, “доля”.

Лексичне значення турецького іменника “*hismet*” (“щастя”) теж щільно пов’язано із лексичним значенням “доля”, “жереб”. Зрозуміло, що щастя, як доля та жереб, ставить людину у відношення до деякого метафізичного фактору, який визначає людські долі. Ця обставина наштовхує нас на досить несподіваний висновок, що саме звідси, певним чином, випливає релігійний екстремізм тюркських (ісламських) народів, а також іспанців (згадайте інквізиційні ексцеси іспанського середньовіччя).

Французький іменник *bonheur* є напіваббревіатурою від виразу “*une bonne heure*” – “добра година”. Отже, поняття “щастя” у французькій мові пов’язувалось з певним коротко проміжним моментом (в середньофранцузький період це слово замінило латинське за походженням поняття “щастя”), тобто має темпоральні ознаки, на основі чого можна дійти висновку, що у площині прагнення до щастя французи освоюють світ як *темпоральну* сутність зі всіма світоглядними наслідками, що з цього випливають. Саме тому Франція втілює в собі дух часу, дух зміни, розвитку суспільства: саме Франція серед інших цивілізованих етносів

Європи постала державою революційних зрушень.

Румунський іменник *fericire* (щастя) походить від латинського іменника *feriae*, який має такі лексичні значені: свята, вільні від праці, перерва, відпочинок, спокій. Отже, внаслідок зміни лексичних значень латинський іменник *feriae* в румунській мові при утворенні іменника *fericire* (щастя) пов'язувався з чимось святковим, із вільним від праці періодом життя людини, коли активність людини в цьому суспільстві, відповідним чином, була спрямована, у певному розумінні, на досягнення стану спокою. Напевно, ця психолінгвістична “установка” деякою мірою визначила те місце румунського етносу, яке він обіймає серед інших етносів Європи.

В німецькій мові іменник *das Gluck* (щастя) етимологічно споріднений з англійський словом *luck* (доля, випадок, щастя, везіння) внаслідок фонетичних змін під час розвитку німецької мови, одна з яких – вплив умлауту в середньовіснійнімецький період [4:84]. Таким чином, в результаті розвитку німецького етносу, в німецькій мові збереглося слово у значенні “щастя”, лексичне значення якого в своїй основі виражає ідею долі, випадку, як це має місце у турецькій і іспанській мовах. Зробимо припущення, що ця обставина може бути пов'язаною з певними рисами соціальної психіки німецького етносу, такою, наприклад, як войовничість. Адже з початку свого історичного становлення він виявляв неприборканий завойовницький дух, що поширювався в атмосфері “бурі і тиску”, компенсувався ліричністю, педантичністю, організованістю, чоловічою раціональністю, прагненням до упорядкування всіх сфер соціального життя. У агресивні періоди існування німецького етносу панівним ідеалом для нього був арийський, нордичний, витриманий, холоднокровний тип особистості, котрий сполучає крижану незламність і палку ярість.

Отже, ми прагнули довести, що мова, якою спілкується той чи інший народ, тісно пов'язана з особливостями його соціальної психіки, що простежується на основі аналізу лексичного значення слова “щастя” (як одного з найбільш емоційно та мотиваційно заряджених слів будь-якої мови).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александров Ю.И., Самс М., Лавикайнен Ю., Рейникайнен К., Наатанен Р. Зависимость свойств, связанных с событиями потенциалов от возраста элементов субъективного опыта, актуализируемых при категоризации слов родного и иностранного языков // Психологический журнал. – Т. 18. – 1997. – № 1. – С.133–145;
2. Журавлев А.П. Звук и смысл. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.;
3. Іванішин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич: Відродження, 1992. – 98 с.;
4. Москальська О.І. Історія німецької мови. – М.: Учпедгіз, 1959. – 234 с.;
5. Павленко А.П. Бытие у своего порога // Человек. – 1993. – № 5. – С. 21–48;
6. Перхач В. Про засади відродження та розвитку української науково-технічної мови // Науково-технічне слово: Бюлетень Видавничо-термінологічної комісії Львівського політехнічного інституту. – Львів: ЛПІ, 1993. – №1 (2). – С. 94–95;
7. Пономаренко Л.А. Основные характеристики украинского языка и перспективы его использования в роли международного // Прикладная лингвистика: Научно-методические материалы. – Житомир: ЖВУРЭ ПВО, 1992. – Вып. 5. – С. 117;
8. Пономаренко Л.О.

Ділова українська мова: Навчальний посібник. – Житомир: ЖВУРЕ ППО, 1997. – 140 с.; 9. Скаличка В. Типологія і тождественність языков // Исследования по структурной типологии. – М. Наука, 1969. – С. 46–58; 10. Шевчук С.Ф., Налапко В.В. Про спорідненість української та індійської культур // Україна: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали обласної научно-практичної міжвузівської конференції, присвяченої 10-й річниці незалежності України. 30 травня 2001 р. – Житомир: Полісся, 2001. – С. 161–163.

Климентова О.В. (Київ, Україна)

Формування емоційних станів засобами молитви

У статті аналізується феномен трансформації емоційних станів вербальними засобами молитви, виявлено спектр вербалізованих емоцій. Особливу увагу приділено вербалізації дифузного характеру емоцій в сакральних текстах.

Ключові слова: сакральний текст, вербальна сугестія, емоційний стан, дифузний характер.

В статье анализируется феномен трансформации эмоциональных состояний вербальными средствами молитвы, определен спектр вербализованных эмоций. Особое внимание уделено вербализации диффузного характера эмоций в сакральных текстах.

Ключевые слова: сакральный текст, вербальная суггестия, эмоциональное состояние, диффузный характер.

The phenomenon of the transformation of emotional conditions by the verbal means of a prayer is analyzed in this article, the specter the verbalize emotions is determined. The special attention is devoted to the verbalization of diffusion character of emotions in the sacral texts.

Key words: sacral texts, verbal suggestive, emotional conditions, diffusion character.

Дослідники сугестії неодноразово звертали увагу на важливість емоційного чинника та уяви реципієнта для ефективного вербального впливу [В.Бехтерев, М.Желтухіна, М.Лінецький, С. Аш, І.Черепанова та ін.]. Метою статті є дослідити модулюючий потенціал україномовних православних текстів стосовно їх емотивної релевантності. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: виявити спектр вербалізованих емоційних почувань у молитовних текстах; дослідити засоби вербалізації основних емоційних почувань у молитвах; з'ясувати як емоційний модус корелює з різними рівнями текстової організації;

Читачі, схильні до емоційної реактивності, з високим рівнем нейротизму, активно взаємодіють насамперед з емоційним планом сакрального тексту. З точки зору психології, релігійні образи є високою мірою емоційно наснажені неусвідомлені об'єкти. Ця властивість наділяє їх значущістю в житті людини [7, 11]. Джерелом їхнього існування можуть бути як особисті переживання людини, піддані міфологізації, так і образи, що були міфологізовані на рівні культури й нав'язані людині у процесі виховання [7, 11]. Об'єкти маніпуляції, задіяні в релігійних ритуалах, і текст не є винятком, є об'єктами, наділеними емоційною насиченістю. Вони «сприяють перерозподілу неусвідомлених напружень за схемами, що їх забезпечують